

РЕЦЕНЗІЯ

на дисертаційну роботу Стецької Христини Степанівни на тему «Запобігання корисливим насильницьким злочинам, що вчиняються дітьми в Україні», подану до захисту у разову спеціалізовану вчену раду Національної академії внутрішніх справ на здобуття ступеня доктора філософії в галузі знань 08 «Право» за спеціальністю 081 «Право»

Актуальність теми, обраної для дисертаційного дослідження полягає в тому що, запобігання злочинності серед неповнолітніх є одним із пріоритетних напрямів державної політики, що закріплено у законодавстві України. Так, у преамбулі до Закону України від 26 квітня 2001 року № 2402-III «Про охорону дитинства» передбачено, що охорона дитинства в Україні є стратегічним загальнонаціональним пріоритетом, який має важливе значення для забезпечення національної безпеки України, ефективності внутрішньої політики держави. Метою Концепції Державної цільової соціальної програми «Молодь України» на 2021–2025 роки, схваленої постановою Кабінету Міністрів України від 23 грудня 2020 року № 1669-р, передбачено створення можливостей для самореалізації та розвитку потенціалу молоді в Україні, її участі та інтеграції у суспільне життя. Окремі положення стосовно запобігання насильницькій злочинності неповнолітніх містяться й у відомчих нормативних актах, наприклад, в Інструкції з організації роботи підрозділів ювенальної превенції Національної поліції України, затвердженій наказом Міністерством внутрішніх справ України від 19 грудня 2017 року № 1044.

Складною кримінологічною проблемою сьогодення є й такі особливості злочинності серед дітей, як збільшення кількості корисливих насильницьких злочинів, які вчиняються з особливою жорстокістю. Попри, здавалося б, злободенність проблеми запобігання злочинності серед дітей, у державі не створено ефективної системи запобігання цьому виду злочинності.

Насильницька злочинність серед дітей у сучасному суспільстві набуває нових рис. Інформаційна глобалізація, діджиталізація фактично всіх сфер життя, обумовлює і виникнення нових форм корисливо-насильницької злочинності серед

дітей чи іншої девіантної поведінки. Зокрема, звичними для широких верств населення стали такі слова, як «булінг», «сталкінг», «мобінг», «хейзинг» та інші, що позначають різноманітні форми насильницької девіантної поведінки серед дітей.

Метою дисертаційного дослідження полягає у розробці комплексу заходів запобігання корисливим насильницьким злочинам, що вчиняються дітьми за допомогою кримінологічних засобів, що полягає у розробленні пропозицій і рекомендацій, спрямованих на удосконалення законодавства та відповідної правозастосовної практики.

Оцінка наукового рівня дисертації і наукових публікацій здобувача. Вивчення дисертації та наукових публікацій автора дає можливість нам підкреслити логічність структури дослідження, тим самим надало дисертанту можливість визначити мету, об'єкт, предмет і завдання роботи та ґрунтовно й повною мірою проаналізувати зазначену тему.

Окрім цього варто зазначити, що це дає змогу враховувати права та інтереси громадян, які вчинили кримінальне правопорушення, а законодавство повинно бути спрямоване саме на виправлення людини, де кара не є самоціллю.

У роботі авторкою використано сукупність загальнонаукових, міждисциплінарних і спеціально-наукових методів пізнання, які дали змогу висвітлити й вирішити низку теоретичних та практичних питань теми дисертаційного дослідження.

Дисертантка проаналізувала значну кількість джерел (204 найменувань) та вивчила роботи інших науковців, що надало можливість вирішити наукову задачу у розробці комплексу заходів запобігання корисливим насильницьким злочинам, що вчиняються дітьми.

З позитивного боку слід відмітити, що основою дисертації є зведені результати вивчення *Емпіричну базу дослідження* становлять систематизовані матеріали офіційної статистичної звітності Офісу Генерального прокурора, Державної судової адміністрації України, низки міжнародних організацій за період 2015–2021 рр.; результати вивчення матеріалів 268 кримінальних проваджень відкритих за ознаками ст. 115, 186, 187, 189, 289 Кримінального

3
кодексу (КК) України упродовж 2015–2020 рр. з усіх областей країни; узагальнені дані анкетувань 81 оперативних працівників та 185 інспекторів ювенальної превенції Національної поліції з Вінницької, Дніпропетровської, Донецької, Житомирської, Закарпатської, Київської, Львівської, Одеської, Харківської областей, міст Києва та Харкова; учеників 9–11 класів загальноосвітніх шкіл м. Києва (170 респондентів).

Результати наукового дослідження викладено в семи наукових публікаціях за темою дослідження, три тези доповідей і наукових повідомлень на науково-практичних конференціях, а також одна методична рекомендація.

Отже, дисертація Стецької Христини Степанівни на тему «Запобігання корисливим насильницьким злочинам, що вчиняються дітьми в Україні» виконана на високому науковому рівні.

Рівень виконання поставленого наукового завдання, оволодіння здобувачем методології наукової діяльності. Наукові результати й положення, що винесені на захист, отримано завдяки використанню різноманітних методів, таких як теоретичний аналіз і синтез, логіко-юридичний, соціологічний, психологічний та статистичний методи, а також ґрунтовної емпіричної бази.

Постановка завдань, визначення мети, об'єкта та предмета дослідження є чіткими, зрозумілими й такими, що цілком відповідають загальним вимогам. Завдання наукового пошуку виконано на високому методологічному рівні, а дисертантка опанувала необхідні компетенції для рівня доктора філософії.

Теоретичне і практичне значення результатів дослідження. Розкрито та обґрунтовано в дисертації теоретичні положення, висновки, пропозиції та рекомендації впроваджено й надалі може бути використано у: *законотворчій діяльності; діяльності правоохоронних органів; освітньому процесі та науково-дослідній роботі* – під час підготовки лекцій, навчальних і практичних посібників, методичних рекомендацій, тестових завдань і дидактичних матеріалів з кримінології, аналізу та прогнозуванню кримінальних правопорушень, а також при проведенні різних видів занять із відповідних дисциплін у процесі підготовці бакалаврів та магістрів за спеціальністю 081 «Право» та в системі підвищення

кваліфікації працівників Національної поліції України (акт Національної академії внутрішніх справ від 25 січня 2022 р.)

Оцінка змісту дисертації, її завершеності в цілому. Дисертація Стецької Х.С. викладена українською мовою та має чітку структуру, що відповідає вимогам МОН України та Порядку присудження ступеня доктора філософії. Дисертація містить анотацію, список публікацій, зміст, перелік умовних позначень, вступ, три розділи, які охоплюють дев'ять підрозділів, висновки, список використаних джерел і додатки. Загальний обсяг дисертації становить 264 сторінок, із яких 202 сторінки – основний текст.

Аналіз змісту роботи свідчить про те, що в результаті проведеного дослідження дисертанту вдалося вирішити поставлені задачі та отримати нові, поглиблені для науки результати. Вивчення дисертаційного дослідження свідчить про самостійність проведеного дослідження, його актуальність і достатній науковий рівень, суттєве теоретичне і практичне значення.

У першому розділі дослідження проведений ретроспективний аналіз наукових доктрин у працях представників найвідоміших кримінологічних шкіл на теренах колишнього СРСР, низки західноєвропейських країн та США дозволив констатувати цілісне наукове уявлення про корисливу насильницьку злочинність як негативне явище суспільного життя, що включає в себе соціальну обумовленість встановлення та збереження кримінальної відповідальності за певний вид злочинів; суспільну небезпечність певного виду злочинів; протиправність діяння та її місце у системі нормативного визначення заборони відповідного виду суспільно-небезпечної поведінки; склад певного виду злочинів; суспільно небезпечні наслідки та інші обставини вчинення злочинів, що перебувають поза межами складу певного виду злочинів, але притаманні їх вчиненню; особу злочинця. Ці злочини поєднують в собі корисливий мотив та насильницькі дії (як фізичного так і психічного характеру) або погрозу їх застосування й посягають на життя і здоров'я людини.

При аналізі зарубіжного досвіду авторка зазначає про дієвість прийняття

спеціалізованих нормативно-правових актів з метою створення правового підґрунтя спеціально-кримінологічних заходів запобігання корисливим насильницьким злочинам відповідальності функцій поліції з профілактики злочинності дітей і зосередження цих функцій у спеціалізованих соціальних та освітніх установах спрямованих переважно на припинення злочинів, заходах допомоги, навчанні та вихованні, пріоритеті виховних заходів а також їх рецидиву спрямованих на стратегії діяльності Національної поліції України у взаємодії з громадськістю, засобами масової інформації, неурядовими організаціями та впровадження у роботу органів ювенальної превенції Національної поліції України інноваційних стратегій (методик, форм, інструментів) профілактичної роботи із соціальної реабілітації девіантних підлітків.

Другий розділ дослідження присвячено кримінологічній характеристиці кримінальних правопорушень, які вчиняються дітьми.

З'ясовано, що детермінація вчинення корисливих насильницьких злочинів є різновидом соціальної детермінації і становить процес, який, поряд з умовами оточуючого середовища, детермінований низкою чинників, зокрема: руйнація соціокультурних цінностей, сталих традицій, втрата довіри та поваги до органів влади, громади, дорослих осіб, один до одного, відобразилися, в першу чергу, на світогляді, стилі життя та процесі соціалізації неповнолітніх. Ці процеси відбувались за поступової інтеграції кримінальної субкультури у середовище неповнолітніх, в офіційну культуру, що девальвує її цінності, норми, правила та стандарти поведінки, нав'язуючи (як правило, агресивно) власні правила, атрибутику, мовні інновації.

У третьому розділі дослідження розроблено комплекс основних напрямів запобіжних заходів щодо відвернення та припинення корисливих насильницьких

злочинів, що вчиняються дітьми, серед яких виділяються: а) превентивний вплив стосовно осіб, які замислюють вчинення кримінальних правопорушень, займаються їх плануванням і підготовкою: виявлення осіб, від яких можливо очікувати вчинення кримінальних протиправних посягань, постановка їх на профілактичний облік; б) усунення сприятливих ситуаційних чинників реалізації злочинного наміру (ускладнення досягнення цілей та прийняття рішення про недоцільність виконання нападу); в) забезпечення особистої та майнової безпеки (захист життя, здоров'я, свободи, недоторканності, власності від загрози (небезпеки) корисливих насильницьких посягань); д) припинення розпочатого посягання чи злочинної діяльності (недопущення злочинного результату та зменшення заподіяної шкоди).

Автором запропонована технологія кримінологічного-психологічного-педагогічного супроводу яка включає в себе збирання інформації та діагностику, розроблення рекомендацій для дитини, батьків, соціальних працівників та правоохоронців. У дослідженні ця технологія реалізована у вигляді кримінологічної програми, апробованої в рамках формуючого експерименту, що проводився протягом вересня 2020 р. – травня 2021 р. стосовно 48 дітей, які перебували на обліку в органах ювенальної превенції Національної поліції як правопорушники.

Список використаних джерел охоплює 204 посилання на 20 сторінках.

Зазначене дає підстави стверджувати, що дисертація Стецької Х.С. відповідає встановленим вимогам і є завершеною науковою працею, результати якої виконують актуальне наукове завдання – висвітлення рекомендації та конкретні пропозиції щодо удосконалення механізму запобігання корисливим насильницьким злочинам, що вчиняються дітьми в Україні, є теоретично обґрунтованими та аргументованими.

Рекомендації щодо подальшого використання результатів дисертації на практиці. Отримані результати дисертаційного дослідження Стецької Христини Степанівни на тему «Запобігання корисливим насильницьким злочинам, що вчиняються дітьми в Україні» може бути рекомендовано для використання в освітньому процесі закладів вищої освіти юридичного профілю, у науково-

дослідних розробках наукових установ, під час підготовки наукових публікацій та монографій, планування досліджень за цим напрямом.

Зауваження щодо оформлення та змісту дисертації, запитання до здобувача. Загалом позитивно оцінюючи дисертацію Стецької Христини Степанівни, водночас необхідно звернути увагу на деякі положення, що могли б слугувати предметом подальших наукових досліджень або дискусії під час публічного захисту:

1) Створення умов, що сприяють нормальному фізичному, інтелектуальному і духовному розвитку дитини є ефективним засобом запобігання корисливим насильницьким злочинам, що вчиняються ними та є одним із завдань, в тому числі, й кримінально-правового захисту дітей в Україні.

За період незалежності України законодавство у сфері захисту прав та свобод дитини, а також кримінально-правовий захист прав дітей, сягнув значного розвитку. Про це свідчить розгалужена нормативно-правова база, що регулює дане питання, а також усталений механізм діяльності держави, спрямований на їх захист. Ще одним підтвердженням цього є те, що національним законодавством сформовано систему забезпечення безпеки дитинства.

У зв'язку з цим авторці під час прилюдного захисту, не завадило б зупинити увагу на вітчизняному нормативно-правовому захисті та охороні дітей в Україні. Особливо дане питання актуальне в умовах воєнного стану.

2) Не можна погодитися з суперечливим висновком дисертантки щодо зростання рівня корисливої насильницької злочинності дітей за останні роки, а також з твердженням про те, що ця злочинність стає «дедалі відокремленішою від злочинності дорослих» (с. 83–85). Також викликає сумніви й авторське твердження щодо «прихованих резервів» корисливої насильницької злочинності дітей в умовах з сьогоднішнього дня, а саме фактору маргіналізації – дитячої безпритульності, бездоглядності. Дійсно, діти, які з різних причин опинились на вулиці, становлять потужний резерв злочинності, вони вимушені

пристосовуватись до життя без достатніх навичок за відсутності прийнятних умов соціалізації та мотивації до суспільно корисної поведінки, займаються жебрацтвом, крадіжками, але не становлять основних резерв саме корисливої насильницької поведінки.

3) Потребує додаткової аргументації неодноразове твердження, що особистісні деформації у дітей виникають одразу – на відміну від дорослих, вони не формуються протягом тривалого часу, а з'являються раптово та міцно закріплюються у їх поведінці. Як впливає з тексту дисертації, формування антисоціальної поведінки у дітей становить собою процес накопичення особистісних деформацій у сферах потреб, інтересів, ціннісних орієнтацій, а значний вплив на формування злочинної мотивації справляють сімейне неблагополуччя і насильство, алкоголізм, наркоманія, проституція, несприятливе побутове оточення.

Ці зауваження і побажання є рекомендаційними, загалом не позначаються на позитивній оцінці дисертації та спрямовані на поглиблення наукової дискусії під час прилюдного захисту.

Відсутність порушень академічної доброчесності. Під час вивчення як дисертаційного дослідження, так і наукових публікацій авторки фактів порушення академічної доброчесності не виявлено. Дисертація Стецької Х.С. є оригінальною, самостійно виконаною науковою працею.

Висновок про відповідність дисертації поставленим вимогам. Дисертація Стецької Христини Степанівни на тему «Запобігання корисливим насильницьким злочинам, що вчиняються дітьми в Україні», подана на здобуття ступеня доктора філософії з галузі знань 08 «Право» за спеціальністю 081 «Право», є самостійною завершеною науковою працею, містить нові науково обґрунтовані результати проведених досліджень, які розв'язують конкретне наукове завдання, що має істотне значення для юридичної науки, відповідає вимогам Порядку підготовки здобувачів вищої освіти ступеня доктора філософії та доктора наук у закладах вищої освіти (наукових установах), затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 23 березня 2016 р. № 261 (зі змінами

від 03.04.2019 р. № 283), Вимогам до оформлення дисертації, затвердженим наказом Міністерства освіти і науки України від 12 січня 2017 р. № 40 (зі змінами від 31.05.2019 р. № 759), та пп. 5–9 Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 р. № 44 (зі змінами від 21.03.2022 р. № 341), а її авторка Стецька Христина Степанівна заслуговує присудження ступеня доктора філософії з галузі знань 08 «Право» за спеціальністю 081 «Право».

Рецензент:
завідувач кафедри кримінології
та кримінально-виконавчого права НАВС
кандидат юридичних наук, професор

Юрій ЛЕВЧЕНКО